

ВІДГУК
рецензента, кандидата економічних наук, доцента
Стрижак Олени Олегівни
на дисертаційну роботу Севрюкової Єлизавети Олександрівни
на тему «Забезпечення ефективності використання людського
капіталу сільськогосподарських підприємств»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Розвиток та збереження людського капіталу на сільськогосподарських підприємствах України набуває особливого значення в умовах військового стану. У такій ситуації зусилля повинні спрямовуватись на підвищення кваліфікації та адаптації населення до нових реалій, сприяючи створенню конкурентоспроможного та інноваційного середовища. Освіта, здоров'я, професійні навички та соціальна інтеграція є ключовими факторами формування людського капіталу та критично важливими аспектами в цих умовах. Сільські території, з їх значним потенціалом, потребують особливої уваги для забезпечення рівних можливостей розвитку порівняно з міськими районами. Інвестиції в людський капітал у цих регіонах мають вирішальне значення для подолання економічної і соціальної нерівності. Без забезпечення ефективності використання людського капіталу в сільськогосподарських підприємствах досягти цього неможливо. Саме тому, актуальність дослідження Севрюкової Є. О. не викликає сумнівів.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями.

Дисертація Севрюкової Єлизавети Олександрівни виконана згідно з планами наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, а саме: 1) з науково-дослідною темою «Оптимізація комунікаційних процесів для покращення надання інформаційних та організаційно-комерційних послуг» (номер державної реєстрації 0124U003631), де здобувачем виконано розділ 1 «Особливості формування та

впровадження комунікаційного механізму на підприємстві» (авторський внесок 100 %); 2) з науково-дослідною темою «Оцінка соціально-економічної ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства в умовах циркулярної економіки» (номер державної реєстрації 0124U003965), де здобувачем виконано розділи 2 «Соціально-економічні тенденції розвитку сільського господарства» і 3 «Оцінка соціально-економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах циркулярної економіки» (авторський внесок 75 %).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність.

Дисертаційне дослідження «Забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств» виконано на високому методичному рівні з використанням комплексу сучасних методів дослідження. Основні наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, логічно впливають з одержаних результатів та є достатньо обґрунтованими, свідчать про виконання поставлених завдань та досягнення мети дослідження, яка відповідає сукупності сформованих завдань дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні та розвитку теоретичних положень і методичних підходів до забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційній роботі Севрюкової Є. О., є достатньо обґрунтованими, що зумовлено глибоким якісним аналізом вітчизняних і зарубіжних наукових та статистичних джерел інформації (список використаних джерел із 274 найменувань, с. 213-243) з питань теоретичного, інформаційного, методичного забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств. Результати дослідження свідчать про широку і глибоку обізнаність дисертанта з науковими працями вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених дослідженню питань людського капіталу

сільськогосподарських підприємств. Чітко визначено мету, сформульовано завдання, предмет та об'єкт дослідження. Послідовність проведення дослідження та викладення матеріалів є логічною.

У дисертації автором застосовано широкий спектр загальнонаукових методів наукового пізнання, таких як: абстрактно-логічний (при визначенні сутності понять та узагальненні матеріалів), групування (при обробці первинних даних домогосподарств, сільськогосподарських підприємств), порівняння (в процесі аналізу рядів динаміки, даних групування), графічний (при побудові динамічних рядів, кореляційних залежностей, візуалізації надійності розбіжності середніх значень), кореляційно-регресійний (при побудові парних та множинних регресій), t-метод множинного порівняння розбіжностей середніх величин (при визначенні надійності різниці середніх значень в окремих групах).

Усі методи використано коректно у відповідності з предметом та об'єктом дослідження, апробовано на достатньому статистичному матеріалі, побудовані економіко-математичні моделі перевірено на адекватність за критеріальними показниками. Все це доводить достовірність й обґрунтованість результатів дисертаційної роботи.

Структура дисертаційної роботи зумовлена її метою і становить цілісний комплекс послідовних теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо визначення принципів та суттєвих особливостей забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Положення, висновки та рекомендації Севрюкової Єлизавети Олександрівни відзначаються достовірністю й науковою новизною, доповнюють і розвивають теорію формування людського капіталу та особливості його ефективного використання на сільськогосподарських підприємствах

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором, полягає у такому:

удосконаленні систематизації чинників формування людського капіталу на сільських територіях, що передбачає розподіл за сферами (демографічні, освітні, природно-екологічні, медико-соціальні, соціально-інституційні та економічні) та типами впливу (обмежувальні та стимулюючі). Такий підхід дозволяє більш точно оцінити взаємодію різних чинників, визначити їх пріоритетність для розвитку людського капіталу в аграрних регіонах і розробити ефективні стратегії для подолання обмежень і використання позитивних впливів;

удосконаленні організаційно-методичного забезпечення підвищення мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств, яке поєднує прозору систему винагород, розширення напрямів зайнятості для зменшення сезонних коливань, соціальну підтримку працівників та систему моніторингу, що дозволяє стабілізувати кадровий потенціал та підвищити ефективність використання людського капіталу на сільських територіях;

удосконаленні методичного підходу до оцінювання впливу гендерного чинника на ефективність використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств, унікальність якого полягає в урахуванні взаємозв'язку між рівнем середньої заробітної плати, показниками руху працівників, ефективністю виробництва та рівнем соціального захисту чоловіків і жінок, що дозволяє виявити статистично значущі відмінності в оплаті праці за гендерною ознакою та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо збереження людського капіталу в аграрному секторі;

розвитку понятійно-термінологічного апарату, зокрема, запропоновано уточнення змісту понять «людський капітал сільськогосподарського підприємства», «соціальний капітал» і «трудовий потенціал», а також визначення їхнього взаємозв'язку, який проявляється в тому, що соціальний капітал визначає якість середовища для реалізації людського капіталу, а трудовий потенціал – рівень його залучення у виробничі процеси. Це дозволяє

забезпечити більш глибоке розуміння механізмів розвитку людського капіталу та інтеграцію індивідуальних можливостей з метою досягнення стійкого економічного розвитку сільськогосподарських підприємств;

розробці концептуального підходу до оцінювання загроз людському капіталу, що базується на поєднанні макроекономічних (динаміка ВВП, аграрне виробництво, доходи домогосподарств) та демографічних показників (скорочення чисельності населення, підвищення смертності серед чоловіків), що дозволяє більш точно визначати зони ризику і розробляти заходи для покращення умов життя та праці на сільських територіях, орієнтуючись на довгостроковий розвиток людського капіталу.

Зміст дисертації послідовно розкриває обрану тему.

5. Теоретична цінність і практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в удосконаленні змісту категорій «людський капітал сільськогосподарського підприємства», «соціальний капітал» і «трудовий потенціал» та їхнього взаємозв'язку. До теоретичних здобутків, які мають суттєве значення, доцільно віднести також удосконалення організаційно-методичного забезпечення підвищення мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств, яке поєднує прозору систему винагород, розширення напрямів зайнятості для зменшення сезонних коливань, соціальну підтримку працівників та систему моніторингу.

Практичне значення здобутих результатів полягає у можливості їх застосування в практичній діяльності підприємств та органів державної влади з метою підвищення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Практична цінність розробок забезпечується їхнім впровадженням у діяльність вітчизняних підприємств та органів державної влади, зокрема: рекомендації стосовно впливу галузі тваринництва і структури посівних площ на рівень витрат на оплату праці та формування зайнятості (с. 163-172) мають

практичне значення для ПСП «Пісківське» (довідка № 356 від 02.12.2024 р.), рекомендації стосовно залежності між рівнем основної та додаткової заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах і пропозиції стосовно оцінки залежності між ефективністю виробництва та рівнем оплати праці в умовах воєнного стану (с. 184-195) впроваджено в діяльність ФГ «ЗМІЇВСЬКЕ» (довідка № 184 від 07.11.2024 р.), установлені залежності між величиною оплати праці чоловіків та жінок у сільськогосподарських підприємствах (с. 196-202) мають практичне значення для ТОВ «Смартекспорт» (довідка № 47 від 27.12.2024 р.), дослідження рівня розвитку людського капіталу, рівня доходу та структури витрат у сільській місцевості порівняно з великими та малими містами розглянуті Департаментом агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка № 04.01-05/1929 від 06.12.2024 р.). Окремі теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи також було впроваджено в навчальний процес на кафедрі економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Економіка підприємства» для підготовки здобувачів за спеціальністю 051 «Економіка» (довідка № 24/86-08-90 від 09.12.2024 р.).

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

Ключові положення та наукові результати дисертаційної роботи пройшли апробацію та одержали схвалення. За темою дисертації опубліковано 22 наукових праці загальним обсягом 8,86 ум.-друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 5,26 ум.-друк. арк. Структура наукових праць за темою дисертації: 1 стаття у вітчизняному виданні, що реферується у Service Scopus, 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 17 публікацій за матеріалами конференцій.

В опублікованих працях здобувача повністю відображені сутність та зміст отриманих результатів дослідження та їх наукова новизна, що відповідає вимогам пунктів 8 і 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Севрюкової Є. О. містить анотації українською та англійською мовами, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності відповідно до поставлених завдань. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. №40 зі змінами від 31.05.2019 р.

8. Академічна доброчесність.

При глибокому розгляді та перевірці дисертаційної роботи Севрюкової Єлизавети Олександрівни на наявність запозичень не виявлено академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Севрюкової Є. О., зверну увагу на окремі положення, які потребують подальшого розвитку:

1. У дисертаційному дослідженні автором наводяться численні групування даних сільськогосподарських підприємств за різними критеріями. Вважаємо, що було б доречним в окремих випадках доповнити їх множинними регресіями, що дало б можливість математично охарактеризувати дані залежності.

2. Оцінюючи розбіжності в результатах складання НМТ у сільській місцевості та у містах, автор прийшов до висновку, що вони мають не випадковий характер (С. 155-157). В якості варіанту рішення даної проблеми пропонується інтенсивніше використання онлайн-методів навчання в сільській місцевості. Вважаємо, що проблема є значно глибшою і потребує також інших організаційно-економічних заходів для її вирішення.

3. У другому розділі дисертаційної роботи автором побудовано регресійні моделі, більшість з яких містить так звані «викиди», тобто спостереження, що суттєво відрізняються від інших у вибірці. Але в роботі немає їхнього пояснення. Доцільно було б описати ці відмінності чи видалити ці дані для подальшого регресійного аналізу.

4. В першому розділі дисертації увагу приділено соціальному капіталу, але в другому та третьому розділах наукові пошуки щодо соціального капіталу не отримали розвитку. Рекомендації щодо покращення стану соціального капіталу сільськогосподарських підприємств могли б доповнити отримані автором результати.

Висловлені зауваження та зазначені недоліки не знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Севрюкової Єлизавети Олександрівни та можуть бути рекомендаціями для подальших досліджень автора.

10. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Севрюкової Єлизавети Олександрівни є завершеною кваліфікаційною науковою працею, має теоретичну та практичну цінність, в якій представлена низка розробок, спрямованих на удосконалення теоретичного та методичного забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств. Проведені дослідження характеризують Севрюкову Є. О. як кваліфікованого та зрілого наукового працівника, здатного проводити теоретичні та практичні дослідження в галузі економіки на високому рівні. Дисертант володіє методологією наукового пошуку, має широкий науковий світогляд і здатність ставити й вирішувати складні наукові завдання дослідницького характеру.

Викладені висновки та рекомендації є доведеними й обґрунтованими за рахунок коректно використаних методів наукового пізнання і дослідження, достатнього обсягу статистичного матеріалу, аналізу й узагальнення новітньої наукової літератури з проблеми підвищення ефективності людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Наукові статті та інші публікації Севрюкової Єлизавети Олександрівни відображають положення отриманої автором наукової новизни. З наукових праць у співавторстві використано лише ті ідеї та положення, які є особистим здобутком дисертанта. Це підтверджує академічну доброчесність Севрюкової Є. О. та аналізованого і представленого у дисертації матеріалу. Основні результати дослідження були представлені під час міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій та впроваджені в практичну діяльність вітчизняних підприємств, органів державної влади та закладу вищої освіти.

Дисертаційна робота Севрюкової Єлизавети Олександрівни «Забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств» за своїм змістом відповідає всім вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. №44, а її автор Севрюкова Єлизавета Олександрівна заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та туристичного бізнесу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Олена СТРИЖАК

Підпис засвідчую:

Вчений секретар ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК

